

Skupina Přešťovice - Friedenhein

Keywords:

Group Přešťovice - Friedenhein - burial rite - urns - grave goods - ethnicity- Bavarians - chronology - burial ground - settlement - Migration Period

Abstract

In the area of Central Europe the era called The (Great) Migration period occurred between the end of 4th century to the half of 6th century A.D. Unlike the previous Roman period we have much more artefacts from burial grounds and graves than from settlements. We can observe the different development between the territory of Moravia and Bohemia, where Přešťovice-Friedenhein group originated. In the first part we deal with specifics of the Přešťovice-Friedenhein group, their chronology, ethnicity and possible similarity with the Vinařice group. In the second part of the paper we focused on the eponymous sites Přešťovice and Friedenhein. The third part is dedicated to another sites with the evidence of Přešťovice-Friedenhein group. Generally we have enough knowledge about this group distinguished by characteristic burial rite and pottery, however in the future we get more knowledges which help us with understanding this group and the settlement of the South and Western Bohemia territory more completely.

Až do průkopnické práce Bedřicha Dubského, zakladatele moderní jihočeské archeologie, byly jižní Čechy v době římské a v době stěhování národů považovány za neosídlené. To se změnilo až v roce 1932, kdy Dubský objevil sídliště a pohřebiště v Přešťovicích nedaleko Strakonice (*Zavřel 2008, 111*). Domorodé germánské obyvatelstvo zde přežívalo snad až do poloviny 5. století, ale již v této době postupně splývalo s novým lidem, jak ze západu, tak z Podunají. Rozdílně probíhal vývoj v Čechách, kde se vytvořila tzv. vinařická skupina s centrem ve střední a severozápadní části země, a na území skupiny Přešťovice-Friedenhein, jejíž obyvatelé osídlili jižní a západní území, a jinak probíhal vývoj na Moravě (*Droberjar 2002, 50*). V posledních zhruba třech desetiletích doznalo poznání struktury osídlení teritoria jižních Čech pozdní doby římské až počátku doby stěhování národů zásadního pokroku. Především zásluhou terénních aktivit Petra Zavřela, Pavla Břicháčka a jeho spolupráce s Lubomírem Košnarem bylo možno v návaznosti na předchozí aktivity Bedřicha Dubského, objevitele významného pohřebiště a sídliště v Přešťovicích na Strakonicku, sledovat určité kulturní tendence v tomto regionu a pochopit do té doby neznámé procesy (*Jiřík 2014, 114*).

Skupina Přešťovice - Friedenhein je svébytná skupina památek hmotné kultury. Vznikla již na sklonku doby římské (stupeň C3) v jižních a západních Čechách. Nejlépe je dokumentována na pohřebišti v Přešťovicích, podle něhož a podle obdobného bavorského

pohřebiště byla také nazvána skupinou Přešťovice-Friedenhain. Patří do labsko-germánského kulturního okruhu. Právě typická keramika a způsob pohřebního ritu bez milodarů jsou poznávacími znameními této specifické kulturní skupině památek (*Droberjar 2002, 296*). Pro pohřební ritus jsou tedy typické velmi chudě vybavené hroby bez milodarů, pokud se nějaká výbava v hrobech nachází, tak je velmi chudá, většinou se nachází např. jen skleněné a jantarové korále, kostěné jehlice a hřebeny, pazourková křesadla a zlomky bronzových drátků. Charakteristické pro skupinu Přešťovice-Friedenhain jsou ručně tvarované keramické nádoby, provedené v jemném materiálu. Mezi typické tvary této skupiny patří široké mísy a misky, zkrášené šikmým žlábkováním (kanelováním) a oválně fasetovanou (hraněnou) výzdobou. Ačkoli tyto motivy nacházíme na keramice velkého území Evropy, od Moravy po Anglii a od jižního Německa až po Šlesvicko-Holštýnsko, v některých oblastech jsou nejhojnější: zejména v Čechách, Dolním a Horním Bavorsku, Horní Falci, Středních Frankách a okrajově i ve Švábsku. Obdobné nádoby jako v Čechách známe právě z Bavorska. I tam se vyskytují ve stejné době jako u nás, ale i ještě o něco později. Z toho všeho můžeme vyvodit, že někdy v průběhu první poloviny 5. století, nejpozději však v polovině tohoto věku, se obyvatelstvo zmíněné skupiny přesouvá z jižních a snad i západních Čech do východního Bavorska. Do bavorského předpolí dunajského hranice římské říše mezi vojenskými tábory Neuburg a Straubing mohli Germáni z našeho území přes Folmavu proniknout buď údolím říčky Schwarzach, nebo chamsko-furthskou kotlinou (*Droberjar 2005, 37*).

Chronologie skupiny Přešťovice-Friedenhain představuje značný problém vzhledem k poměrně chudé výbavě hrobů, v nichž se keramika tohoto okruhu vyskytuje. Až na výjimky prakticky naprostá neznalost kovové industrie je dosti svazující pro jednoznačné časové vymezení v rámci pozdní doby římské až časně fáze doby stěhování národů. Cestou z této situace mohou být jednak nové nálezy v „mateřské“ oblasti výskytu skupiny Přešťovice-Friedenhain v západních Čechách a dále v sousedních oblastech, kde se tato keramika objevuje ve formě „importů“. Představa zánikových horizontů sídelních areálů, tak jak ji definoval naposledy Jaroslav Tejral, v sobě zahrnuje prvek určité nestability v uvedeném regionu, související často s nepokoji a válečnými operacemi. Rovněž chronologická rovnice mezi zánikovým horizontem stupně C3 a výskytem výrazných středodunajských prvků v keramické náplni na jihočeském území může dokreslovat celkovou historickou situaci. Lze si živě představit skupiny exulantů, hledajících ochranu před šířící se zkázou ze strany postupující římské armády nejen v blízkých hvozdech horských úvalů, ale i v relativně vzdálenějších, ale bezpečnějších sousedních oblastech, jakou byla i ta jihočeská. Z hlediska chronologie keramiky přešťovického okruhu je důležitý její výskyt v planýrovacích a sídlištních vrstvách nad nejmladší stavební fází kastelu v Řezně-Niedermünsteru. Nálezy zde spadají do období po polovině 5. století (*Jiřík, 2014, 118*).

Co se týče etnicity, tak až do nedávna převládala představa spojující labskogermánské osídlení skupiny Přešťovice-Friedenhain s předpokládanou etnogenezí Bavorů, která dle dosavadního výkladu tohoto pojetí představuje dvoufázový proces, podle něhož tito příchozí z České kotliny obsazují během 5. století oblast severně od Dunaje mezi Pasovem a

Dunauworthem. Pro tuto kulturní skupinu charakteristická keramika je pak přítomna i v pohraničních pevnostech, což bývá vysvětlováno jako doklad přítomnosti germánských federátů s původem z Čech v době po odchodu pravidelných římských sil. Jako druhý stupeň pak dochází k rozšíření jména nově příchozích i na zbylé obyvatelstvo severně od Alp a to pod vlivem ostrogótského panství nebo později v rámci nově ustanoveného vévodství Agilofingů (*Jiřík 2014,119*). Jak už bylo napsáno, do prostředí pozdně římských kastelů (menších opevněných táborů pro různě velké vojenské jednotky) pronikly cizí prvky, jež svědčí o přítomnosti podunajských foederátů. Někteří z nich mohli být bojovníci z jihočesko-jihobavorské skupiny Přešťovice-Friedenhain. Tím lze možná zdůvodnit úplnou absenci zbraní v hrobech na jihu naší země. Rozbor hrobového inventáře na pozdně římském pohřebišti nedaleko tábora v Neuburgu dokonce přinesl zjištění o pohřbech polabských Germánů pocházejících podle všech indicií z Čech. V letech 330–390 sloužili v římském vojsku, umístěném ve stejnojmenném táboře (kastelu) na Dunaji. To, že působili v římském vojsku, mohlo být příčinou částečného vylidnění původních obyvatel z našich zemí. Na základě této informace zformuloval už ve třicátých letech 19. století Karl Zeuss teorii, v níž předpokládal, že Bavoři (Baioaros, Baioarios, Baioarii, Baiuvari) jsou „lidé ze země Baia“, tedy z Čech (Bai[a]haim) (*Droberjar 2005, 36*). Současné bádání dává německému učenici v mnohém za pravdu, je jen potřebné poněkud poopravit časové vročení a okolnosti migračních posunů. Tato teorie však v poslední době naráží na celou řadu problémů. Jednou z nejnovějších možností, kterou pro skupinu Přešťovice-Friedenhain navrhl naposledy Jochen Haberstroh, je identifikace s Juthungy/Semnony, i když v jejich případě je pravděpodobnější ztotožnění na horním Mohanu v oblasti Regnitz. Otázka etnicity a migrace obyvatelstva skupiny Přešťovice – Friedenhain byla v poslední době řešena také za pomoci přírodních věd, kdy byl problém migrace jedince nebo populace řešen za pomoci rozboru izotopů stroncia z kostí a zubů. V případě několika individuí na obou pohřebištech se podařilo získat údaje se zvýšenou koncentrací izotopů stroncia naznačujících cizí původ. Původní území se podle tohoto určení nachází v České kotlině a je vázáno na žulu.

V poslední době se kritice stávajících představ o skupině tzv. Přešťovice-Friedenhain věnuje Hubert Fehr zejména ve spojení s předpokládanou etnogenezí Bavorů. Jako slabiny této teorie předkládá Hubert Fehr následující tvrzení:

1. Tato teorie vychází z jedné z možných etymologií jména Bavorů jakožto „Männer aus Böhmen“, očekávající tedy vztah hmotné kultury migrující složky ke kultuře České kotliny.

2. Problematika archeologického dokladu migrujícího „Traditionskern“ v pojetí Wenskuse a difuzionistického pohledu Waltera Pohla jako protikladu.

3. Výpověď archeologických pramenů jakožto nositelů etnicity, zejména je-li kulturní skupina definována na základě keramického typu a skutečné podstaty kultury, kdy jsou s touto skupinou na bavorském teritoriu svázány nálezy především sídlištního charakteru, čtyři kostrové hroby (Kemathen, Straubing-Azlbürg I, hrob 60 a Straubing-Bajuwarenstraße hroby 73 a 84) a žárové nekropole ve Friedenhainu a nově ve Forchheimu, kde byla částečně vyvrácena představa o chudobě těchto hrobů.

4. Problém samotné existence této kulturní skupiny, kdy s odvoláním na práci Tobiasi Springera z roku 1985, předpokládá rozšíření oválně fasetované keramiky a nádob s šikmými kanelurami jakožto obecně labskogermánský fenomén, nikoliv jako zvláštní spojení mezi Bavorskem a Čechami. Zároveň jako doklad nadregionálního rozšíření oválně fasetované keramiky uvádí příklady z oblasti kultury černjachovské.

5. Problém jihočeských Přešťovic jakožto poměrně izolovaného naleziště (navzdory dalším nálezům z posledních let ve Zlivi, Sedlci a dalších lokalitách) těžko představitelných jako zdrojová oblast pro migraci a s tím spojené chronologické problémy časové následnosti bavorských lokalit.

6. Časová propast mezi nositeli těchto prvků a první zmínkou o Bavorech.

7. Otázka opuštění hranice pravidelnou římskou posádkou v první polovině 5. století a tedy možností služby germánských válečníků jakožto federátů v římských službách (*Jiřík 2014, 119*).

Vzájemné propojování a ovlivňování jihočeského prostředí je výsledkem působení různorodých proudů, z nichž nejnápadnější je proud labskogermánský a podunajský. První z nich charakterizují prvky (zejména keramické), příznačné pro hmotnou kulturu českých Markomanů a středoněmeckých Durynků. Ve starším úseku 5. století se prvky polabských Germánů na jihu Čech mísí s intenzivním zásahem vinařické skupiny ze středních a severozápadních Čech (*Droberjar 2005, 37*). Podle B. Svobody je skupina Přešťovice-Friedenhain časově shodná s vinařickou skupinou, což je dokumentováno na některých shodných keramických tvarech. Mezi typické nádoby patří keramika zdobená šikmým kanelováním a keramika s oválně fasetovanou výzdobou. Tato skupina se odlišovala od přešťovické v tom, že praktikovala jenom kostrový pohřební ritus. Na pohřebišti v Přešťovicích lze na přelomu pozdní doby římské a v počátcích doby stěhování národů sledovat smíšenou kulturu původního staršího obyvatelstva s nově příchozím lidem ze středního Německa, tedy právě Durynků. Jaký však byl skutečný vztah mezi skupinami Vinařice a Přešťovice-Friedenhain, nedokážeme přesně rozhodnout (*Droberjar 2002, 296*). Nálezy ze západního okraje Prahy naznačují, že tato keramika byla minimálně částečně současná s vinařickou skupinou a kontinuita prvků, tolik příznačných pro keramiku skupiny Přešťovice - Friedenhain, byla nedávno zjištěna i na rozsáhlém kostrovém pohřebišti v Praze-Zličíně (*Jiřík, 2014, 114*). A dokonce některé nálezy z jižních Čech již nyní naznačují, že přešťovická skupina by mohla být v Čechách z podstatné části starší než vinařická (*Droberjar 2002, 296*).

Pohřebiště Přešťovice je žárové pohřebiště, které se nachází asi 330 m východně od germánského sídliště na návrší v poloze Na Vrchu. Pohřebiště objevil v roce 1934 B. Dubský, který prozkoumal celkem 450 hrobů s 522 pohřby, které se nacházely na ploše asi 8 arů. Z plánu pohřebiště je patrné, že v západní části nevykazují hroby žádné výrazné uspořádání, neboť jsou hustěji rozloženy. Zato v severní a pak ve východní části se rýsují nepravidelné řady hrobů. To je dokladem toho, že hroby byly původně na povrchu označeny dřevěným sloupkem, násypem nebo kamenem. U jednoho hrobu (č. 69) byl postavený asi 30 cm vysoký

kámen, ten by právě mohl být považován za takové označení. Převažují hroby popelnicové, jen 10 hrobů bylo jámových. V hrobě se zpravidla nacházela jen jedna urna. Šest hrobů patří k tzv. společným hrobům, tj. hrobům s velkými jámami a s rozházenými spálenými kostmi více osob. Např. v jámě hrobu č. 65 (o průměru 60 cm) spočívaly v hloubce 28 cm spálené kosti několika mladších i starších jedinců a střepy ze sedmi nádob. Obdobné zjištění bylo učiněno v dalších dvou hrobech (č. 165 a 212). Pro pohřebiště příznačné velmi chudě vybavené hroby, nejčastěji bez jakýchkoliv milodarů. Objeví-li se přeci jenom nějaké nálezy, pak se jedná o skleněné korále (v 58 hrobech), jantarové korále (ve 27 hrobech), kostěné jehlice (hroby 166 a 187), zlomky kostěných hřebenů (v II hrobech), pazourková křesadla (v II hrobech) a 3 zlomky bronzových drátků (*Droberjar 2002, 271-272*). Několik nejkrásnějších a žárem nepoškozených korálů z této lokality bylo odcizeno ve škole v Řepici u Strakonice, kde jako učitel Dubský působil, nosil si nálezy do školy a ve svém volném čase je zpracovával. Poučen jiným, tehdejší amatérským archeologem J. Hellichem proplavoval nálezy z popelnic. Tímto, tehdy velmi moderním způsobem, neunikly mezi hliněnou výplní urn žádné sebemenší předměty či jejich fragmenty. Tak Dubský získal i četné skleněné korálky. Před jejich fotografováním mu je některý z žáků ukradl. Jelikož se pak zřejmě bál, že by byl odhalen, zahodil je do rybníka u Rovné, kde jsou patrně dodnes (*Droberjar 2005, 36*). Zcela chybějí nálezy kovových předmětů, zvláště spon a zbraní. Přeštické pohřebiště, na kterém se pohřbívalo ve 4. a v první polovině 5. století, bývá připisováno předkům Bajuvarů (*Droberjar 2002, 272*).

Sídlíště Přešovice leží na katastrech obcí Přešovice a Slaník, na svahu mírného návrší a na levém břehu Rovenského potoka. Výzkumy na sídlíšti prováděl B. Dubský, který lokalitu v roce 1932 objevil a J. Böhm. Prozkoumali mnoho zásobnicových a kůlových jam a minimálně dvě chaty. Našla se zde jak germánská keramika, tak i zlomky římské keramiky (terra sigillata, glazovaná mortaria, pohár se zprohýbanými stěnami), dvě bronzové samostřílové spony, zlomky železných předmětů ad. Podle keramiky typické pro plaňanský horizont (včetně charakteristických plaňanských pohárů) je pravděpodobné, že osada byla založena již na samém počátku doby římské, tj. na sklonku 1. století př. Kr. Další nálezy dokládají existenci sídlíště i ve 2.-3. století a nechybějí ani předměty z pozdní doby římské až časného stěhování národů. Dá se tedy říci, že bylo osídleno téměř nepřetržitě 5 století (*Droberjar, 2002, 272*).

Friedenhain u Straubingu je pohřebiště, asi 100 kilometrů vzdálené od svého českého protějšku a bylo původně asi i stejně velké. Z několika desítek prozkoumaných hrobů je patrné, že se na něm pohřbívalo v 5. století. Od české se tato bavorská nekropole v předpolí římské hranice na Dunaji podstatně liší v to, že v jejím okolí byla zjištěna řada dalších lokalit této kulturní skupiny. Charakterem krajiny jsou obě eponymní pohřebiště totožná. Nabízí se proto otázka: Proč však z jižních Čech neznáme jiné podobné lokality? Možná odpověď je ta, že snad proto, že se ještě skrývají v zemi a nebyly objeveny. Vedle nevelkého počtu ojedinělých nálezů z různých nalezišť této doby, především sídlíštního charakteru, obohacují naše poznání větší výzkumy ve Zlivi a především ve Zbudově (*Droberjar 2005, 36-37*).

Zliv je sídliště, které bylo zkoumáno Jihočeským muzeem v letech 1980 – 1988 (*Zavřel 2008, 111*). Byly prozkoumány 4 zahloubené chaty ze stupně D1. Předpokládá se, že kolem roku 400 zde vznikla osada s několika zahloubenými obydlími s kůly v rozích. Většinu nálezového materiálu tvoří drsná keramika, jde o hrubé hrnce s okrajem zdobeným prstováním nebo přesekáváním, které nacházejí obdobu na sídlištích jihozápadního Slovenska stupně C2–C3 v Bratislavě - Trnávce. Objeveno bylo i na kruhu točené zboží a ojediněle i keramika typu Přeštovice-Friedenhain (*Droberjar, 2005, 37*). Z této skupiny byly na sídlišti objeveny oválně fasetované misky tzv. přeštovického typu, představující řekněme specifikum jižních a jihozápadních Čech (*Jiřík 2014, 115*).

Zbudov je důležité sídliště z doby stěhování národů. Objevil v roce 1956 místní kronikář V. Ira. Lokalita se nachází na mírném svahu návrší Louňov, asi 700-800 m východně od obce. Při výzkumu J. Michálka v letech 1972-73 bylo prozkoumáno přes 30 objektů (*Droberjar 2002, 381*). V 1974 byl objeven sídlištní objekt, který prokazuje, že toto sídliště bylo osídleno v přechodném období mezi koncem doby římské a počátkem doby stěhování národů. Dokazuje to keramický materiál. A byla zde právě nalezena keramika skupiny Přeštovice – Friedenhain (*Zavřel 2008, 111*).

Sedlec je sídliště kde s přestávkami probíhal systematický výzkum v letech 1980 – 1987. Bylo zjištěno jak pravěké osídlení, tak právě i osídlení z doby konce doby římské a počátku stěhování národů. Byla zde nalezena miska s oválným fasetováním (*Zavřel 2008, 111*).

Nedávno byly zjištěny na rozsáhlém kostrovém pohřebišti v **Praze-Zličíně** prvky příznačné pro keramiku skupiny Přeštovice- Friedenhain, tedy šikmé kanelování a oválné fasetování. V hrobech 17 a 61. Lze uvažovat o datování v rámci stupně D2–D3, tedy zhruba o druhé třetině 5. století (*Jiřík 2014, 114*).

Sídlištní nálezy ze Sedlce, Zlivi a Zbudova ukazují, že skladba archeologických nálezů je výsledkem interakcí a právě labskogermánských prvků na sklonku doby římské a na samém počátku doby stěhování národů. V západních Čechách přibýly v poslední době nálezy „přeštovické provenience“. Jde především o nálezy Milana Řezáče, Milana Metličky a Pavla Břicháčka, jejichž zpracování se připravuje. Nálezy z Plzně-Radobyčic, a dalších lokalit jižně od Plzně. S keramikou tohoto charakteru se ovšem v Na lokalitách Praha-Dolní Liboc I a II byl získán materiál, který jednoznačně odpovídá nálezům skupiny Přeštovice-Friedenhain. Další je nález mísy přeštovického typu z hrobu v Litovicích (*Jiřík 2014, 118*).

V Bavorsku je kromě eponymní lokality Friedenhain významný nález ve Straubingu-Azlburgu, jenž je možno na základě přítomnosti hřebene s trojúhelníkovitou rukojetí datovat do první poloviny 5. století. Nálezy keramiky této skupiny známe i z provinciálního

pohřebiště v Neuburgu nad Dunajem nebo kastelu Abusina-Eining. Nedaleko Chamu v Altenburgu bylo odkryto nejvýchodnější germánské bavorské sídliště skupiny Přešťovice-Friedenhain. B. Schmidt datuje tento tvar v prostředí středoněmeckém do období let 400–560, s obdobím největšího rozšíření mezi léty 480–525 (Jiřík 2014, 118).

Použitá literatura:

Droberjar, E. 2005: Věk barbarů: české země a stěhování národů z pohledu archeologie. Praha.

Droberjar, E. 2002: Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě. Praha.

Jiřík, J. 2014: Svébové mezi Arahariem a Hunimundem K výpovědním možnostem archeologických pramenů pozdní doby římské a časné fáze doby stěhování národů na jihu a západě Čech. Dostupné z: http://www.cupress.cuni.cz/ink2_stat/dload.jsp?prezMat=60063

Michálek, J. 1999: Sídliště ze starší až mladší doby římské u Přešťovic, okr. Strakonice (Nepublikovaná dokumentace k výzkumům B. Dubského a J. Böhma v letech 1932–1934).

Zavřel, P. 2008: Současný stav výzkumu sídlišť doby římské a doby stěhování národů v jižních Čechách. In: E. Droberjar – B. Komoróczy – D. Vachůtová (edd.), *Barbarská sídliště. Chronologické, ekonomické a historické aspekty jejich vývoje ve světle nových archeologických výzkumů*. Brno, 111-127.

Pernička R. M. 1965: Moravská pohřebiště doby římské. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/109389/E_ArchaeologicaClassica_10-1965-1_13.pdf?sequence=1